

CAS Lecture Notes Numer 1

Adrian Kuźniar

Etyka analityczna a teoria ewolucji

dr hab. Adrian Kuźniar
Instytut Filozofii, Wydział Filozofii i Socjologii
Uniwersytet Warszawski
ul. Krakowskie Przedmieście 3
00-927 Warszawa
e-mail: adrian_kuzniar@uw.edu.pl

Redaktor merytoryczny: Stanisław Janeczko

Recenzent: Bartłomiej Skowron

DTP: Małgorzata Zielińska

© Copyright by Centrum Studiów Zaawansowanych Politechniki Warszawskiej,
Warszawa 2019

Informacje o innych wydawnictwach tej serii dostępne pod adresem www.csz.pw.edu.pl

ISBN: 978-83-61993-18-6

Wydrukowano w Polsce

Spis treści

Wstęp.....	7
1. O etyce.....	11
1.1. Etyka opisowa	11
1.2. Etyka normatywna.....	13
1.3. Metaetyka	16
2. O teorii ewolucji.....	23
2.1. Proces ewolucji biologicznej i mechanizm doboru naturalnego.....	23
2.2. Przypadkowe mutacje, dryf genetyczny i twierdzenie gradualizmu.....	27
2.3. Wspólne pochodzenie i specjacja.....	32
2.4. Geny i teoria łącznej wartości dostosowawczej Williama D. Hamiltona	35
2.5. Teoria altruizmu odwzajemnionego Roberta Triversa	39
3. Potencjalne punkty styczności	43
3.1. Teoria ewolucji a tradycyjne pytania etyki opisowej	43
3.2. Fakty istotne w świetle wartości	47
3.3. Od faktów do wartości?.....	54
3.4. Teoria ewolucji a metaetyka.....	59
4. Problem altruizmu.....	63
4.1. Uwagi wstępne	63
4.2. Eksplikacje i definicje	65
4.3. Czy geny mogą być samolubne?.....	70
4.4. Ewolucja altruizmu psychologicznego	73
5. Prawo natury jako fundament prawa naturalnego?	81
5.1. Sofści i spór o prawo natury	82
5.2. <i>Inclinationes naturales</i> w filozofii Tomasza z Akwinu	93
5.3. Lewica darwinowska	102

6. Argument darwinowski a racjonalność przekonań moralnych	105
6.1. Teorie w tle argumentu darwinowskiego.....	106
6.1.1. Adaptacyjna geneza przekonań moralnych.....	106
6.1.2. Teoria wiedzy jako śledzenia prawdy i racjonalność przekonań	107
6.1.3. Podstawowe i przygodnie prawdziwe sądy moralne	109
6.2. Argument darwinowski	110
6.2.1. Etap pierwszy	110
6.2.2. Etap drugi.....	113
6.3. Przekonania moralne jako epifenomeny adaptacji.....	114
6.4. Deskrytywizm naturalistyczny	115
6.4.1. Mechanizm kauzalny	115
6.4.2. Model adaptacyjności	116
6.5. Deskrytywizm antynaturalistyczny.....	119
6.5.1. Problemy epistemologiczne antynaturalizmu	119
6.5.2. Antynaturalizm a geneza przekonań moralnych.....	121
6.6. Ekspresywizm metaetyczny	122
Podsumowanie.....	127
Bibliografia.....	129

Wstęp

Teoria ewolucji należy do grona tych idei, które miały największy wpływ nie tylko na naukę, lecz również na filozofię i światopogląd wykształconych ludzi. Filozoficzne znaczenie teorii Darwina polegało przede wszystkim na tym, że stanowiła ona kolejny po heliocentryzmie Kopernika milowy krok na drodze eliminacji antropocentrycznej wizji rzeczywistości. Znosząc jakościową przepaść między człowiekiem a resztą świata ożywionego, stwierdzając zwierzęce pochodzenie naszego gatunku oraz wskazując na bazujący na przypadkowych mutacjach dobór naturalny jako na substytut „boskiego zegarmistrza” – teoria ewolucji dokonała trudnej do przecenienia transformacji zastanego obrazu świata. Daniel Dennett trafnie porównuje tę teorię do uniwersalnego kwasu – fikcyjnej substancji, której ekspansji nie można powstrzymać, gdyż przeżera się przez wszystko, z czym wchodzi w kontakt, nie pozostawiając niczego takim, jakim było wcześniej.¹ Każdy, kto współcześnie pomija darwinizm w filozoficznej refleksji nad człowiekiem, naraża swoje poglądy na poważne ryzyko nietrafności.

Jeden z najważniejszych wymiarów ludzkiego istnienia stanowi moralność. Jesteśmy istotami myślącymi w kategoriach moralnych i poszukującymi odpowiedzi na pytania moralne, istotami oceniającymi w tych kategoriach zarówno siebie, jak i swoich bliźnich, przywiązującymi do tych ocen dużą wagę i przynajmniej niekiedy podejmującymi wysiłek życia zgodnego z akceptowanymi normami. Konsekwencje rewolucji darwinowskiej sięgają także tej sfery; darwinizm posiada ogromne znaczenie dla problemów moralnych i dla treści koncepcji rozwijanych w filozoficznej nauce o moralności, czyli w etyce. Taka jest obiegowa opinia i tak też jest z filozoficznego punktu widzenia, chociaż bardzo często implikacje ewolucjonizmu dla kręgu zagadnień moralnych nie są takie, jakich dopatruje się szeroka czytająca publiczność i wielu intelektualistów. Owa rozbieżność ujawniła się zresztą bardzo szybko, niedługo po publikacji *O powstawaniu gatunków*. W liście do Charlesa Lyella Darwin odnotował, że w jednej z gazet (tj. w „Manchester Guardian”) ukazała się satyra, według której:

1. Daniel C. Dennett, *Darwin's Dangerous Idea: Evolution and the Meanings of Life*, Allen Lane – The Penguin Press, London 1995, s. 61–84.

...wykazałem, że „racja jest po stronie silniejszego” i dlatego Napoleon ma rację, i każdy nieuczciwy kupiec też ma rację.²

Dla Darwina było jasne, że nie są to wnioski wynikające z jego teorii.

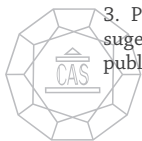
Celem niniejszej publikacji jest rozpatrzenie niektórych relacji zachodzących między problemami etyki a teorią ewolucji w jej neodarwinowskim wydaniu. Moje rozważania mieszczą się w ramach szeroko rozumianej tradycji filozofii analitycznej, co sygnalizuje tytuł książki, w którym pojawia się wyrażenie „etyka analityczna”. Oznacza to, że w pracy, w miarę możliwości, kładę nacisk na precyzję pojęciową i jednoznaczność twierdzeń, formułuję definicje, dociekam związków logicznych między poszczególnymi sędziami, poruszam się w obrębie naukowego obrazu świata i odwołuję się do wyników nauk szczegółowych. Omawiając różne możliwe stanowiska w dziedzinie etyki, ograniczam się do tych, które albo same są stanowiskami należącymi do filozofii analitycznej *sensu largo*, albo takich, które stosunkowo łatwo można zrekonstruować przy użyciu metod właściwych wspomnianemu paradygmatowi uprawiania filozofii.³

Przedmiotem moich rozważań są zarówno uzasadnione, jak i nieuprawnione sposoby wykorzystywania ewolucjonizmu w dyskusjach etycznych, przy czym w przypadku tych ostatnich staram się przedstawić racje, z uwagi na które podejmowane próby nie mogą zakończyć się powodzeniem. Pierwsze trzy rozdziały mają charakter wprowadzenia w problematykę. W rozdziale 1 przybliżyłem specyfikę etyki jako nauki filozoficznej oraz omawiam podstawowe pytania i stanowiska właściwe poszczególnym jej działom. Rozdział 2 zawiera krótki opis podstawowych twierdzeń składających się na współczesną teorię ewolucji wraz z prezentacją teorii łącznej wartości dostosowawczej W.D. Hamiltona i teorii altruizmu odwzajemnionego R. Triversa. W rozdziale 3 zarysuję główne potencjalne punkty styczności problematyki etycznej z teorią ewolucji. Omówienie to obejmuje prezentację także tych sposobów czynienia użytku z biologii w etyce, które pojawiają się w literaturze przedmiotu, lecz oparte są na zasadniczych nieporozumieniach. W szczególności dotyczy to wykorzystywania teorii ewolucji do uzasadniania naczelných sądów moralnych, a więc przedsięwzięcia skażonego tzw. błędem naturalistycznym.

Kolejne trzy rozdziały dostarczają bardziej kompleksowego omówienia wybranych zagadnień z wcześniej naszkicowanego pola styczności etyki i ewolucjonizmu. W rozdziale 4 zajmuję się wsparciem, jakiego darwinizm udziela stanowisku altruizmu psychologicznego, zgodnie z którym wśród pragnień wpływających na ludzkie działania znajdują się pragnienia autentycznie altruistyczne. W rozdziale tym przeprowadzam także eksplikację odmiennych pojęć

2. C. Darwin to C. Lyell, [w]: *The Life and Letters of Charles Darwin, Including an Autobiographical Chapter*, Francis Darwin (ed.), John Murray, London 1887, Vol. II, s. 262. W cytowanym wydaniu list datowany jest (z pytańnikiem) na 4 stycznia 1860 r.

3. Przy tej okazji chciałbym podziękować p. dr. Bartłomiejowi Skowronowi z Politechniki Warszawskiej za sugestię modyfikacji tytułu książki oraz inne interesujące i życzliwe uwagi do pierwotnej wersji niniejszej publikacji.

altruizmu i egoizmu: psychologicznego, behawiorystycznego i biologicznego. Następny rozdział traktuje o koncepcjach prawa naturalnego, które uzależniają status moralny czynów od ich zgodności lub sprzeczności z prawami natury. W tym kontekście analizuję starożytny spór w ruchu sofistów o treść prawa natury oraz koncepcję prawa naturalnego Tomasza z Akwinu. Argumentuję, że teoria ewolucji może służyć jako znakomite narzędzie krytyki wewnętrznej tego rodzaju teorii, jak również – choć jedynie pośrednio – może wskazywać na zasadniczą niewiarygodność takich koncepcji.

Rozdział 6 jest najbardziej zaawansowany pod względem prezentowanych zagadnień i rozumowań. Opisuję w nim ważną rolę ewolucjonizmu w metaetyce, a ściślej – w epistemologii moralności. Czy ewentualna adaptacyjna geneza naszych przekonań moralnych skazuje nas na sceptycyzm w dziedzinie etyki, tj. na wniosek, zgodnie z którym nasze przekonania moralne nie stanowią wiedzy? Okazuje się, że odpowiedź na to pytanie zależy od tego, która z teorii metaetycznych posiada status adekwatnej. Dzięki temu rozdziałowi Czytelnik znajdzie się w samym centrum aktualnej, żywej i doniosłej debaty filozoficznej, w której argumenty ewolucjonistyczne pełnią niepoślednią funkcję.

